

Magt og oprør fra midten

Niels Kærgård

1. Indledning

Der var engang, da samfundsvidenskabelige afhandlinger behandlede alle samfundets problemer. Økonomien sås i sammenhæng med institutionelle og sociologiske udviklinger, og det stoppede ofte ikke ved analyser; analyserne mandede ud i konkrete forslag til ændringer af samfundsstrukturen. Man behøver blot at tænke på to af fortidens største økonomer – Adam Smith og Karl Marx.

Den slags arbejder er blevet sjældne i dette århundrede, hvor samfundsvidenskaberne er udviklet i en sådan grad, at kun meget få har fuldt overblik over andet end et lille hjørne. Den afhandling, der skal bringe ny viden, må bygge på, hvad der er, og altså forfattes af en, der har brugt al sin tid til at studere, f. eks. produktionsfunktioner, og så som sit bidrag tilføjer endnu en lille bid ny erkendelse om disse funktioner.

Det er klart, at hvis nogen på tværs af dette system, prøver at sammenfatte en holdning til det samlede samfund og dets udvikling, vil det gå dem ilde. Specialisten vil straks se, at på hans lille område lever arbejdet ikke op til den nyeste teori og viden, og han kan – for sit lille område – med fuld ret påvise fejl og mangler ved værket.

Alligevel er det klart, at det for den generelle samfundsdebat er en ulykke, at udviklingen har gjort samfundsvidenskaberne så specialiserede, at seriøse videnskabsmænd ikke vover sig uden for deres felt. Gabet mellem de politiske partiers ideologier (stort set byggende på forrige århundredes samfundsvidenskab) og nutidens forskning er så stort, at systemværker med en samlet analyse af det moderne samfund altid må hilses velkommen.

To sådanne systemværker fra dette århundredes Danmark skal derfor tages op til diskussion i det følgende. Værkerne er Lindbergs »Magt« fra 1933 og »Oprør fra Midten«. Begge bøger understreger, hvilke alsidige forudsætninger et sådant projekt kræver af sin forfatter. Lindberg havde disse: han var en anerkendt økonomisk teoretiker med et betydeligt institutionelt kendskab, erhvervet bl. a. ved udarbejdelsen af de årlige industriberetninger, derudover kendte han de politiske beslutningsprocesser i den moderne industristat, både fra sit virke i Socialdemokratiet og som nationalbankdirektør. De mere tekniske sider af pro-

duktionsprocessen havde han givetvis også en betydelig indsigt i fra sine mange år i fabrikstilsynet.

For at få en tilsvarende bredde i viden er »Oprør fra Midten« som bekendt ikke skrevet af en enkelt person, men af en tekniker, en politiker og en filosof. Bemærkelsesværdigt er det, at der overhovedet ingen repræsentant for samfundsvidenskaberne er i forfatterkollegiet.

Også en betragtning af indholdet i de to bøger gør det rimeligt at sammenligne. Deres holdning til mange ting er helt parallelle og begge anfører arbejdsstyrede virksomheder som en hovedbestanddel i løsningen af samfundets problemer.

Parallelliteten findes f. eks. i foragten for traditionelle økonomer:

»Karakteristisk nok er det gerne økonomer der er mest optimistiske på menneskehedens vegne. mange af dem er stadig bundne af den liberalistiske tro på at tingene regulerer sig selv.« (Oprør fra Midten, side 24).

og tilsvarende

»Jørgen Dicks middel til bekæmpelse af organisations- og ekspertstyret var – eksperter i samfundsnytte, d. v. s. økonomer der analyserer og kritiserer lovforslag ud fra deres økonomiske konsekvenser for hele samfundet. Men for det første er de økonomiske konsekvenser ikke de eneste, for det andet er der ingen grund til at antage at specialister i at belyse økonomiske konsekvenser har mindre sans for de økonomiske konsekvenser for dem selv.« (Oprør fra Midten, side 55).

Helt parallelt hermed hos Lindberg:

»Den officielle Nationaløkonomi afviser ethvert Forsøg paa at finde en ny Arbejdsordning; det er Opgaver, som ikke vedkommer Videnskaben! Hvorfor? Fordi man efter Marx er klar over, at en ny Arbejdsordning maa bygge paa en ændret Magtfordeling i Samfundet – og det vil først og fremmest betyde Ændring i Ejendomsretten. Men de »Lærde« har jo deres Indtægter fra de nuværende Magthavere.« (Magt I, side 324).

Også holdningen til reklame og det frie forbrugsvalg er helt identisk: »Reklame med det formål at frembringe et kunstigt øget forbrug har ingen plads i systemet« hedder det om idealsamfundet i »Oprør fra Midten« (side 119) og tilsvarende i »Magt« (I, side 266):

»Skønt Købmandens samfundsmæssige Opgave bestaar i at dække Forbrugernes Behov paa den billigste Maade, saa betragter Købmanden det som sin Hovedopgave at vække nye Behov hos Forbrugerne. Den »dygtige Sælger« skal da forstaa at faa Forbrugerne til at købe Ting, som de egentlig ingen Brug har for. Denne Side af Købmandens Virksomhed er

navnlig blevet af Betydning, hvor det drejer sig om Indarbejdelse af Varer fra den moderne Storindustri med dens stadige Hang til Overproduktion.»

Når denne parallellitet i enkeltsynspunkter sammenholdes med begge fremstillingers anbefaling af arbejderstyrede økonomier, synes en mere grundig sammenligning interessant, selv om problemstillingen i de to bøger i andre henseender er ret forskellig. I næste afsnit skal Lindberg og Magt diskuteres noget nærmere, 3. afsnit diskuterer »Oprør fra Midten« og 4. afsnit er en sammenlignende diskussion af de to værker.

2. Lindberg og Magt

Jakob Kristian Lindberg blev født i 1873. Hans stamfædre igennem flere generationer var socialt sindede grundtvigianske præster. Han blev selv statsvidenskabelig kandidat i 1897. De næste 4 år var han assistent hos professor Westergaard på Universitetets statistiske Laboratorium. I 1901 blev han sekretær i Arbejds- og Fabrikstilsynet, i 1913 kontorchef samme sted, og i 1914 tilsynets direktør. Da Socialdemokratiet i 1924 for første gang dannede regering, var en af dens første handlinger at gøre Lindberg til nationalbankdirektør, en stilling han beklædte indtil sin død i 1932. Medens han fik en betydelig indflydelse på fabrikstilsynets udformning i Danmark, på arbejdstidsbestemmelser, på helligdagsregler o. s. v., fik han næppe afgørende betydning for Nationalbankens politik; hans helbred vaklede mere og mere, og fra starten indtog han desuden særstandpunkter i forhold til bankens øvrige direktion, bl. a. på valutapolitikens område, idet han som Birck og Schovelin ville genindføre guldfoden øjeblikkelig ved den gældende kurs uden først at foretage en »pariføring«.

Udover disse hovedstillinger havde Lindberg en række betydningsfulde jobs. Han var lektor i økonomi og lovgivning ved Polyteknisk Lærestalt fra 1908–19. Han redigerede de af Industrirådet årligt udsendte industriberetninger fra 1906–1915, og var i den forbindelse med til at skaffe primær-statistisk materiale til veje (bl. a. de første forsøg på at opstille en produktionsstatistik). Han sad i kommunalbestyrelsen på Frederiksberg fra 1909–17. Hele sit liv udfoldede han en betydelig skribent- og foredragsvirksomhed, både med videnskabeligt-, oplysende- og agiterende formål. I de første efterkrigsår var han en bærende kraft i Socialdemokratiets og arbejderbevægelsens udarbejdelse af socialiseringsplaner.

»Magt« var ikke noget tilfældigt produkt af dette liv. Igennem 30 år arbejdede han med det centrale spørgsmål »Hvorfor kommer de Økonomiske Fremskridt, som er sket i Aarhundredes Løb, ikke alle Mænd til Gode i nogenlunde samme Maal?« (Magt, side 7). En række af hans mest centrale arbejder er brudstykker af hans livsværk, der er tilpasset en aktuel anledning, f. eks. den 78 sider lange artikel om værdilæren fra Nationaløkonomisk Tidsskrift 1919. I denne artikel, der tager udgangspunkt i Birck's bog om grænsenytteteorien, er

Lindbergs arbejdshypotese klart opstillet. Den »nye« grænseteori var et fremskridt, men den var farlig, hvis dens begrænsning blev glemt:

»Ingen vil nægte, at Teorien om Grænsenyttens er en fortrinlig Arbejdshypothese. Men det er gaaet her som saa ofte, at mange ved første Øjekast begejstres saaledes for et nyt Synspunkt, at de indbilder sig alene ud fra dette at kunne løse Problemer, som slet ikke lader sig klare uden at tage de gamle velkendte Hypotheser til Hjælp. Heri søger jeg Grunden til, at store Omraader af Nationaløkonomien (navnlig hele Fordelingslæren) faktisk er kommet til at staa i Stampe under Grænsenyttens Tegn. I Stedet for at bygge videre paa det solide Grundlag, som var lagt fra Adam Smith til Karl Marx, vandrede Grænsenytteteoretikerne ad helt nye Baner, der for nogles Vedkommende førte op i taagede Skyer, hvorfra de uden Forstaaelse skuede ned paa denne Verdens økonomiske Kampe.«

(Lindberg 1919, side 285).

For Lindberg var vejen da en anden:

»Birck vil jo bygge hele sin Værdilære op paa Efterspørgselen. Og det til Trods for, at han allerede den Gang var klar over, at Efterspørgselen er bestemt af Indkomstfordelingen, og vel ogsaa anede, at denne ikke er afhængig af de økonomiske Kræfters frie Spil, men af politiske og sociale Magtforhold. Men vilde det da ikke have været naturligere at tage sit Udgangspunkt i Betragtningen af et Samfund, hvor disse Magtforhold tænkes fjernede? Naar man da var kommet til Klarhed over, hvorledes Værdi og Pris maatte danne sig i et saadant Samfund, kunde det med Udbytte undersøges, hvorledes Magtforhold maatte komme til at indvirke paa Indkomstfordeling og Prisforhold.«

(Lindberg 1919, side 286-87).

At opstille en sådan alternativ teori var da formålet med »Magt«.

Det er klart, at det er et kæmpe projekt at gå i gang med, når man i så høj grad vil bygge fra bunden. Og det vil Lindberg. Selv sproget må han overveje,

»M. H. t. Sproget vil jeg tilføje, at naar Videnskaben har en Række Betegnelser for ganske bestemte Kendsgerninger – som f. Eks. Kemi – saa er det en Nødvendighed for alle at benytte disse Betegnelser. Men saadan er den nationaløkonomiske Videnskab desværre ikke stillet. Der findes ingen fast Sprogbrug, og Følgen er undertiden Uklarhed i Begreberne. Hertil kommer, at mange Nationaløkonomer gør stærkt Brug af Fremmedord, hvis Betydning ikke er en dansk Læser umiddelbart indlysende.

Jeg har derfor overalt brugt danske Ord, hvis Betydning jeg saa har søgt at bestemme saa nøje, som min Tanke har været i Stand til.

Hvortil disse danske Ord skal oversættes, naar man ønsker at bruge fremmede Ord – det véd jeg ikke, thi jeg kender ikke saa meget til frem-

mede Sprog. Men lad saa dem, der elsker at bruge Fremmedord, selv finde ud deraf!«

som det står i forordet til Magt. Resultatet er en række nye ord, der nok ikke gør bogen lettere læst. Som eksempel blot nogle ord, der defineres første gang de kommer, og derefter bruges uden videre i den ialt 790 sider lange fremstilling: »Ordnerne« er mænd, hvis opgave det er at opretholde arbejdets ordning, altså typisk arbejdsledere og driftsherrer (side 214), »Embedsmænd« er folk der udfører fællestjenester for f. eks. hele landsbyen, bevogtning af det fælles kvæg o. s. v. (side 42), »stifindere« er alle der finder nye veje, f. eks. indenfor kunst, videnskab, teknik eller ledelsesprincipper (side 218). Ligeledes tillægges ord som formue, kapital og rente præcise, men ret specielle betydninger.

Han er således tydeligvis faldet i tanker over meget af såvel reel som fremstillingsmæssig natur. Bogen blev da heller aldrig færdig; den blev først udgivet i 1933, året efter hans død af sønnen, Niels Lindberg. (Senere professor og dr. polit.).

Det er Lindbergs udgangspunkt, at priser og lønninger først og fremmest er bestemt af magtforholdene:

»Man opstillede en Værdilære for de økonomiske Godes Ombytning, og den deduktive Retning indenfor Samfundsøkonomien glemte mere og mere, at der bag denne Ombytning stod levende, indbyrdes kæmpende Mænd. Det virkelige Forhold er, at i ethvert Erhvervssamfund er alle Priser Udtryk for Magtforhold mellem Mænd.« (Magt I, side 16).

Udgangspunktet må da, som antydnet i citatet side 255, være at analysere en økonomi, hvor der er fri adgang til alle job, og fri adgang til brugen af alle til rådighed stående hjælpemidler (d. v. s. uden ejendomsret). I en sådan økonomi vil alle få indkomster svarende til det arbejde de udfører, og alle varer vil blive ombyttet i forhold til den mængde arbejde, der er nedlagt i dem.

Nu har et sådant ideal selvfølgelig ikke noget deskriptivt formål. Det tjener alene til at præcisere med hvilke samfundsinstitutioner, enhver uden videre får hele udbyttet af sit eget arbejde.

Alt hvad der ligger derudover kalder Lindberg magtindtægter, idet han

»Ved Magtindtægt forstaar enhver Indtægt, som i Overensstemmelse med gældende Ret eller Sædvane erhverves udover, hvad der skyldes eget Arbejde. Jeg tænker altsaa ikke ved Magtindtægter paa Rov og Ran eller anden vilkaarlig Magtanvendelse.« (Magt I, side 358).

Disse magtforhold opdeles i tre slags: sociale, politiske og økonomiske.

De *sociale* magtforhold skyldes menneskenes forskellige evner. En taler bedre end de andre, og bliver deres talsmand, høvding eller folketingsmand. Sådanne

forhold kan efterhånden søges gjort permanente via arveret og kastevæsen. Social magt er historisk det første magtforhold.

Politisk magt bygger i modsætning til social magt ikke på frivillighed. Den stærkeste har tilkæmpet sig nogle rettigheder, som så er blevet formaliseret som retsregler, og består som sådan så længe magtforholdene er nogenlunde uændrede. Det centrale magtforhold i denne gruppe er ejendomsretten (fra starten ejendomsretten til jorden).

Den tredje centrale hindring for fri bevægelighed er *økonomisk*, et krav om specielt meget opsamlet arbejde i form af erhvervsformue, for at kunne udøve bestemte former for næring. Så længe erhvervsformuen er fælleseje vil priserne stadig svare til arbejdsværdierne, men så snart erhvervsformuen bliver enkeltmands eje indstiller priserne sig i stedet så erhvervsformuen giver samme afkast i alle anvendelser.

Alle disse magtforhold, der eksisterer i et moderne samfund, giver således anledning til arbejdsfri indkomster, som må bekæmpes. Det betyder imidlertid ikke, det er let at afskaffe dem. Lindberg er langt fra blind for, at de har haft udviklingsfremmende resultater. Om sociale magtforhold siger han:

»Udfoldelse af social Magt er en økonomisk Nødvendighed for ethvert Fremskridt, der bestaar i Samvirken mellem Ligemænd. Kun den Mand, der har social Magt, kan skabe Fællesvilje hos sine Kammerater til Samvirke ved Løsning af en eller anden Opgave – hvad enten det nu drejer sig om Krig eller Fred.«
(Magt I, side 360).

og tilsvarende om politisk magt:

»Den ældste og simpleste Form for Arbejdsdeling finder Sted indenfor Familien, og den er utvivlsomt gennemført ved Magt. Familiens Overhoved, den stærke, væbnede Mand tvinger de yngre Medlemmer af Familien til at udføre det Arbejde, som han ikke selv gider gøre. Han tvinger Kvinden til det usleste, mest beskidte, ofte ogsaa det haardeste Arbejde. Og Menneskeheden maa vel den Dag i Dag takke Manden for den haarde Behandling, han gav Kvinden. Thi havde hun faaet Lov at æde sig mæt i Mandens Jagtudbytte og senere i Kødet fra hans Kvæghjorder, da vilde Agerdyrkning – Menneskehedens største økonomiske Fremskridt og Grundlaget for al højere Kultur – vel næppe nogensinde være kommet i Brug.«
(Magt I, side 372).

Magtindtægter kan imidlertid antage en så permanent form, at de kan *om-sættes* som en retighed – de omdannes til renteindtægter¹⁾ idet Lindberg

1) Udover egentlige magtrenter, taler Lindberg også om fortrinsrenter, svarende til Ricardos jordrente. Medens magtrenten består i en tilranen sig andres arbejdsindsats, kan man jo godt få jordrenter uden at have andre til at arbejde for sig. Zeuthen har i en anmeldelse argumenteret for at denne skelnen er uklar (Zeuthen 1933).

»Under Betegnelsen Rente sammenfatter enhver salgbar Indtægt, som en Mand ifølge gældende Ret har Krav paa at nyde, uden selv at yde noget Arbejde som Vederlag.« (Magt I, side 385).

Man får da udover formue, der er opsparet arbejde, også kapital, der er defineret som en renterettighed (se Magt I, side 387). Disse renteindtægter er de sande skurke i Lindbergs model:

»Naar Magtindtægter omformes til Magtrenter, bliver der Plads i Samfundet for den egentlige Kapitalist, det vil sige et Væsen, som overhovedet ikke deltager i Erhvervslivet, men alene nøjes med at nyde den rene Renteindtægt. Det er indlysende, at dette Væsen er ganske unyttigt for det økonomiske Samfund, og det kunde derfor tænkes fjernet, uden at det økonomiske Liv af den Grund led ringeste Skade. Hvis man tænkte sig Kapitalistvæsenet borte, vilde der kun ske det, at Rentebeløbene nu blev tillagt de Indtægter, af hvilke de hidtil svaredes til dette Væsen. Den arbejdende Bonde vilde altsaa ikke opnaa en større Indtægt, idet han slap for at betale Renter. Og paa samme Maade vilde det gaa alle andre Mænd, der driver selvstændigt økonomisk Erhverv.« (Magt I, side 408).

Løsningen er altså at udrydde disse renteindtægter eller lade dem tilfalde Samfundet – noget som Lindberg holder skarpt adskilt fra samfundets overtagelse af produktionsmidlerne:

»Det er herefter indlysende, at det for Samfundet som Helhed bedste Resultat vil opnaas, naar alle Rentekilder er Samfundseje. Men hermed er paa ingen Maade afgjort, at ogsaa al Erhvervsformue skal være Samfundseje.

Om Samfundet vil bevare Rentekilden som Skattekilde, eller om man vil foretrække at stoppe Rentekilden til, saaledes at Renten tilfalder Forbrugerne, er et Spørgsmaal om Skatternes Fordeling, som ikke her skal drøftes.« (Magt I, side 414).

Med denne analyse af samfundet, betragter Lindberg imidlertid ikke sit arbejde som afsluttet. Bind II er en grundig diskussion af, hvilke politiske konklusioner der må drages heraf. Her skelne Lindberg skarpt mellem »Kommunisme« hvis mål det er »at gennemføre en Arbejdsordning, hvor hver Man Yder efter Evne, men nyder efter Behov« og »Socialisme«, hvis mål er »Gennemførelse af en Arbejdsordning, hvor hver Mand faar det fulde Udbytte af sit Arbejde«. (Magt II, side 5). Det ligger i hele analysen, at Lindberg følger sig som socialist og kun mener kommunismen kan gennemføres på specielle områ-

der (indenfor familien eller som gratisprincippet for specielle offentlige ydelser.²⁾)

Da debatten om socialisering synes at skulle føre til politiske resultater i årene efter første verdenskrig, havde Lindberg sin analyse klar, og den kæmpede han energisk for. Det førte til mange debatter indenfor Socialdemokratiet. Mange (flertallet) så udviklingen som gående over statsovertagelse af udvalgte virksomheder, medens Lindbergs analyse måtte føre ham til en anden konklusion:

»Jeg hævdede altsaa atter, at det skal blive Fagforeningernes Opgave at hindre, at Ejendomsret til Fremstillingsmidlerne giver Ejerne Magt til at opnaa arbejdsfri Indtægter. Kan dette Maal naas, er det ret ligegyldigt, hvem der har den formelle Ejendomsret, thi denne Ret bliver da kun en Pligt til at forvalte et Arbejdsredskab paa den mest økonomiske Maade.«
(Magt II, side 71).

eller

»Hovedfejlen ved Statsdrift og kommunal Drift kan vel sammenfattes derhen, at mangan Embedsmand ikke tør paatage sig Ansvaret for Forbedringer i Arbejdets Ordning, fordi de intet har at vinde herved – deres Gage bliver ikke forhøjet af den Grund – men meget at tabe; thi begaaede Fejl skal nok blive paataalt.«
(Magt II, side 47–48).

For ham var det et valg mellem på den ene side f. eks. bryggeriet »Stjernen«, hvorom han siger:

»Derimod har »Stjernen« ikke kunnet opnaa nogen Indflydelse paa Ølpriserne. Derfor er Storbryggerierne vistnok særdeles tilfredse med »Stjernen«, som man bruger som Bevis for, at Ølpriserne i Danmark ingenslunde er for høje «

og

»Hver ny »Stjerne« af samme Art som Bryggeriet vil være en Hindring for at begynde Socialisering af andre Virksomheder i dette Erhverv.«
(Magt II, side 65).

eller alternativet, at føre en generel kontrol med de privat ejede virksomheder, gennemføre priskontrol o. s. v.; for ham var valget oplagt:

»Socialismens Maal var jo ikke at hemme Trusternes Udvikling. Tværtimod. Lad Trusterne blomstre, men lad Kampen om Trusternes Udbytning (d. v. s. Trust-Priser) først og fremmest blive lagt i Fagforeningernes

2) »Saa vil Kommunismen i videst muligt Omfang gennemføre Gratisreglen. Dette sidste vil sige, at der ikke længere bliver nogen økonomisk Sammenhæng mellem Forbrug og Fremstilling af Goder. Jeg mener derfor, at man med Rette kan paastaa, at Kommunismen ikke er en økonomisk Tankegang, men snarere en etisk (eller religiøs) Tankegang.« (Magt II, side 6).

Hænder, saa vil Forbrugerne forstaa, at Fagforeningerne fører en Kamp ikke alene til egen, men ogsaa til Forbrugernes Fordel.«

(Magt II, side 66).

Synspunktet er dog ikke uden forbehold:

»Jeg tror altsaa ikke paa Velsignelserne ved offentlig Drift. Men hermed skal selvfølgelig ikke være sagt, at jeg er nogen absolut Modstander af dette System. Thi hvor Forholdet er det, at Udbytningen kun kan afskaffes derved, at Stat og Kommune overtager Produktionen – ja, der maa dette fornuftigvis ske, selv om Driften blev dyr.«

(Magt II, side 48).

Den nævnte kontrol med virksomhederne så han lettest gennemført decentralt via bedriftsråd i de enkelte virksomheder. For ham var decentraliteten afgørende:

»Kan Fagforeningerne ikke finde en Form, hvor der gives Arbejderne i den enkelte Bedrift en Hovedindflydelse, saa bliver Fagforeningerne ikke den Magt, som skal bringe den nuværende økonomiske Udbytning ud af Verden.«

(Magt II, side 67).

I 1919 kæmpede han for disse synspunkter i et af den socialdemokratiske landsorganisation og -folketingssgruppe samt fagbevægelsen nedsat fællesudvalg til behandling af socialiseringsideerne. Hans synspunkter må nærmest siges at lide nederlag. Selv om det endte med et kompromis, var der næppe tvivl om, at udbygning af kooperative virksomheder af typen »Stjernen« havde flertallet bag sig. Med hans klare skelnen mellem socialisme og kommunisme, som henholdsvis aflønning efter arbejdsværdi og gratisprincip, var det også med en vis skuffelse, han så, at

»Stillingen har i Virkeligheden været den, at hvad Socialdemokratiet har opnaaet ved politisk Magt, er en Gennemførelse af kommunistiske Regler til Dels paa Omraader, hvor de ikke hører hjemme, medens man ikke ved politisk Magt er naaet et Haneftred fremad i Retning af at gennemføre socialistiske Regler.«

(Magt II, side 15).

Heller ikke et mere konkret forslag om arbejderovertagelse af De forenede Bryggerier, udarbejdet for bryggeriarbejdernes fagforening i forbindelse med en arbejdskonflikt i 1920, fik nogen indflydelse.

Umiddelbart efter første verdenskrig synes hans tanker ikke at være politisk urealistiske. I november 1918 udsendte den socialdemokratiske rigsdagsgruppe en erklæring om bl. a. »kontrol med produktionen med det formål at begrænse prisstigning og udbytning«. Lindberg arbejdede med det og mente, at »det radikale parti burde kunne vindes for dette forslag«. (Magt II, side 60). Men i 1920 blev det klart, at de radikale ikke ville være med, og påskekrisen med

den deraf følgende overgang til borgerlig regering fjernede alle disse ting fra de politiske realiteters verden. Skulle »Magt« have været bogen, der begejstrede brede kredse, skulle den være kommet i 1919–20. Da den kom i 1933 blev den grundigt anmeldt af virkelig interesserede fagfolk, men dens synspunkter var næppe længere egnede til at udtrykke noget der var populært og oppe i tiden.³⁾

3. Oprør fra midten

Denne bogs sigte er noget mere diffust, men det er næppe urimeligt at sige, at dens to væsentligste karakteristika er *dels* den grundholdning, at vi styrer mod en katastrofe på grund af overforbrug af naturressourcer, og *dels* en holdning i stil med Lindbergs indledningsspørgsmål om, at vore goder er for ulige fordelt. Det er oplagt, at det første kunne tages op til selvstændig diskussion, men det vil føre for vidt her. Her skal blot nævnes, at synspunktet sagtens kan bestrides, jvf. f. eks. Boserup (1974), og det skal herefter accepteres, at forfatterne har dette udgangspunkt.

Betragtes det mål man stræber imod, er idealet ganske forskelligt fra Lindbergs. Lindberg så idealet som hver mand fik udbyttet af sit arbejde; i oprør fra midten er idealet det simple, at alle får lige meget.

Man kunne måske tro, at denne forskel skyldtes, at Lindberg følte større sympati for den flittige, men det er næppe tilfældet, jvf. Magt I, side 192:

»Dovenskab tages her som et rent økonomisk Begreb, og at være doven betyder da intet andet, end at man foretrækker Fritid frem for Luksusforbrug. Megen Fritid er et langt større Kulturgode end stort Forbrug af Luksus. Jeg vil derfor i det følgende bruge Ordet fritidsglad i Stedet for doven.«

Det synes simpelthen som om Lindberg har en dimension mere i sin analyse, nemlig folks forskellige præference for fritid og arbejdstempo; en dimension han er villig til at lade slå igennem på indkomstfordelingen.

Det økonomiske system i Oprør fra Midten er derefter groft sagt følgende: Der er lige løn for alle. Virksomhederne er samfundsejede og medarbejderstyrede (side 117–18). Overskuddet kan indenfor snævre grænser anvendes i virksomheden, men udbyttet over 15 % beskattes med 80 % og over 30 % fuldt ud (side 124). Er der uligevægt på arbejdsmarkedet, er den ligevægtsskabende variabel ikke lønnen, men arbejdstiden, idet det givne arbejde deles ligeligt (side 126). For de der ikke er på arbejdsmarkedet, er der en given borgerløn til alle, pensionister, studerende og arbejdsløse (side 117). Markedsmekanismen styrer stadig produktionen:

3) At den blev læst en del af socialdemokratiets yngre intellektuelle er dog oplagt, jvf. Hansen og Torpe (1977, side 215–216) og Krag (1969, side 71).

»Folk bestemmer selv, hvorledes de vil bruge deres indtægter på de forskellige forbrugsområder, idet dog overordnede formål kan føre til særbeskatning af visse produkter. Borgernes forbrugsønsker er stadig en styrende faktor for produktionssektorerne, således at man undgår et kompliceret fordelingsbureaukrati, der kendes fra en række centralistisk styrede samfundssystemer«. (Oprør fra Midten, side 118–119).

Problemet, når man kommer fra Lindbergs langtrukne argumenterende stil med de grundigt gennemregnede taleksempler og kapitellange argumentationer, er den næsten fuldstændige mangel på analyse og diskussion af, hvordan dette system kan fungere. Det postuleres, at alt går godt, men det begrundes næsten ikke, f. eks.

»Men til forskel fra 70'ernes ødelæggende interne splid og egoistiske gruppekonkurrence (især på det økonomiske område) er det lykkedes at udnytte dynamikken i disse interesseforskelle på en positiv måde for samfundet som helhed.« (Oprør fra Midten, side 122).

og tilsvarende

»Vi har opnået et ry som pålidelige og stabile leverandører af kvalitetsvarer. Dette har givet sig kontant udslag i form af en positiv betalingsbalance.« (Oprør fra Midten, side 130).

Forekommer det nu rimeligt, at antage det går sådant? Ihvertfald ikke hvis agenterne opfører sig nogenlunde som man plejer at antage, at de gør (en forudsætning der skal tages op i afsnit 4).

Det første problem er udgangspunktet – en situation med ressourceknaphed og rigeligt med arbejdskraft – overfor løsningen – overgang til arbejderstyrede virksomheder. Med den efterhånden ret omfattende litteratur om arbejderstyret økonomi i baghovedet, jvf. f. eks. Gersfelt (1974), kunne dette problem nok fortjene en vis diskussion. Et centralt resultat i megen af denne teori er netop, at arbejderstyrede virksomheder bruger *mindre* arbejdskraft og *flere* andre ressourcer end andre virksomheder, fordi andre virksomheder maksimerer den samlede profit, medens arbejderstyrede maksimerer profitten pr. ansat. Det skal ikke her diskuteres om teorien er empirisk holdbar, men for logikken i »Oprør fra Midten« er problemet helt fundamentalt, og det berøres overhovedet ikke.

Det næste problem er, om markedsmekanismen kan bruges til at regulere produktionen under de givne betingelser. Det er langt fra givet, når man ikke lader markedsmekanismen råde også på faktormarkedene (her specielt arbejdsmarkedet). Hvad vil der ske hvis efterspørgslen efter en vare stiger? Priserne vil da stige, og dermed overskuddet i de virksomheder, der producerer den. Men det betyder ikke uden videre, at produktionen sættes i vejret. Lad os

antage, at virksomheden går godt i forvejen. Et eventuelt øget overskud vil da fuldt ud tilfalde det offentlige, og med ligeløn kan den heller ikke slå ud i lønningerne. Der er således intet incitament for virksomheden eller dens medarbejdere til at øge produktionen for dermed at øge overskuddet. Tværtimod, med de stigende priser kan man nå det maksimale overskud man selv får gavn af ved en lavere produktion. Det rationelle for medarbejderne i den medarbejderstyrede virksomhed er da at sætte produktionen ned, og lade den forbedrede markeds-mæssige stilling (og det potentielt øgede overskud) afsætte sig i mindsket arbejdstempo o. l. En øget efterspørgsel kan således meget vel resultere i et fald i produktionen. Hvor priserne i en almindelig markedsøkonomi sikrer, at en øget efterspørgsel fører til en øget produktion, kan de meget vel i modellen fra Oprør fra Midten være med til at igangsætte en proces med et stadigt stigende gab mellem udbud og efterspørgsel til følge.

Selv om en virksomhed skulle beslutte at imødekomme den øgede efterspørgsel, er det uklart, hvorledes den får fat i arbejdskraft i en situation med nogenlunde fuld beskæftigelse. Den kan jo ikke tilbyde bedre lønvilkår end andre i et samfund med ligeløn.

Det er i det hele taget meget tvivlsomt, om det er muligt at erstatte lønnen med arbejdstiden som den centrale ligevægtsskabende variabel på arbejdsmarkedet. Lønnen har bl. a. den fordel, at alle, både udbydere og efterspørgere, har monotone præferencer med hensyn til denne variabel. Stigende løn vil entydigt få efterspørgerne af arbejdskraft til at spare på denne produktionsfaktor og tilsvarende trække udbydere af arbejdskraft til fra andre virksomheder med lavere lønninger. Altsammen ting der tenderer mod at skabe ligevægt på det pågældende marked.

Tilsvarende ikke med arbejdstiden. Meningen var, at hvis der var overskudsudbud af arbejdskraft i et erhverv, skulle arbejdsfordeling løse problemet. Men en nedsat arbejdstid har ikke samme entydige effekter. »Arbejdsløshed« i et fag, d. v. s. kort arbejdstid, kan sagtens tænkes at tiltrække endnu flere, f. eks. mødre med små børn, og har heller ikke nogen entydig effekt på virksomhedernes efterspørgsel. Uligevægten kan derfor meget vel tænkes at blive permanent, og faren ved systemet er yderligere, at man antagelig i højere grad end nu samler arbejdskraft med præferencer for kort arbejdstid, f. eks. kvinder med børn, i specielle sektorer, hvor arbejdsfordelingen har gjort arbejdstiden kort. Om systematiske forskelle fra erhverv til erhverv i arbejdstidens længde er mere socialt afbalanceret end forskelle i arbejdslønnen, kan meget vel diskuteres.

Det sidste problem der skal diskuteres er borgerlønnen. Det er jo en idé, der er fremført før, jvf. f. eks. Thorlund Jepsen (1971) og Adler-Karlson (1977). Hovedproblemet er imidlertid her dens højde. Skal den være lige så lav som den minimale folkepension og uddannelsesstøtte – i så fald kan ingen med en normal familie og et normalt forbrug, der pludselig mister deres indkomst grun-

det arbejdsløshed (kraftigt nedsat arbejdstid) eller sygdom, klare sig derfor. Eller skal alle have noget der svarer til maksimal arbejdsløshedsunderstøttelse – i så fald vil det offentlige udgifter til overførselsindkomster stige radikalt, og har vi nogen mulighed for at finansiere dette?⁴⁾ Disse problemer undgår bogen helt ved intet sted at antyde noget som helst om borgerlønnens højde.

Medens »Oprør fra Midten«s økonomiske system således i langt højere grad end »Magt«s kan give anledning til kritik fra fagfolks side, så var udgivelsestidspunktet langt mere velvalgt. Og dette er givetvis helt centralt for en bogs effekt. Man behøver blot at tænke på Jørgen S. Dich's Den herskende klasse – den kom da PPI m. fl. havde gjort det acceptabelt at mene, at den offentlige sektors vækst var årsag til vore økonomiske problemer, og inden Fremskridtspartiet gjorde synspunktet vulgært.

Tilsvarende kom Oprør fra Midten netop på det tidspunkt da miljøgrupper m. v. havde vundet en vis udbredelse for synspunktet, at krisen i vort samfunds økonomi var af mere fundamental natur – og inden synspunktet er nået at blive banalt eller vulgært. Oprør fra Midten sammenfattede da manges uartikulerede og upræcise fornemmelser.⁵⁾ Noget lignende kunne Magt måske have gjort, hvis den var kommet i 1919, men Lindberg brugte altså endnu 14 år på at prøve at gøre sit system helt konsistent.

4. Sammenligning af Magt og Oprør fra Midten

Hvis idealsamfundet fra Oprør fra Midten skal fungere, kræves, som påvist, en

- 4) Disse problemer får Thorlund-Jepsen til helt at afvise tanken som socialpolitisk instrument:
 »I USA har diskussionen om en såkaldt negativ indkomstskat teoretisk og politisk været langt mere fremtrædende end i Europa. Nixon-regeringens lovforslag om en minimumsårsindkomst på 1600 \$ til alle er et af resultaterne heraf. Her i landet har ideen om en negativ indkomstskat som et substitut for – eller supplement til sociale kontantydelse ikke været fremme, bortset fra et forslag fra Socialdemokratisk Samfund i forbindelse med diskussionen forud for kildeskattens indførelse. Det skyldes flere forhold. Tildelings- og udmålingskriterierne for de sociale ydelser er og ønskes forskellige f. eks. for kortvarige og langvarige socialtilfælde (dagpenge og folkepension) og for ikke-forudseelige og forudseelige sociale tilfælde (invaliditet og alderdom). En mere ensartet ydelse er derfor uacceptabel som en erstatning for de gældende ydelser. Som et supplement til de sociale ydelser er en negativ indkomstskat overflødig«. (Thorlund-Jepsen 1971, side 306).
- 5) Interessant er det at se, hvor tæt Oprør fra Midten ligger dele af studenteroprørernes ideer fra sidst i 1960'erne. Den bedste fagøkonomiske kritik af de fleste af synspunkterne i Oprør fra Midten er givetvis stadig Lindbeck's »Det nye venstres politiske økonomi« fra 1970, hvori den studenterpolitiske litteratur fra 1968–69 gennemgås kritisk. Det er karakteristisk, at venstrefløjen ikke har beholdt synspunkterne; i Herlitz' anmeldelse af Lindbeck's bog i Häften för Kritiska Studier (1971) bebrejdes han sin vægtfordeling:
 »Får man nu tro Lindbecks avvægning, så heter den nya vänsterns ledande auktoritet J. K. Gailbraith (omnämnt 17 gånger, ofta refererad och citerad), närmast följt av Herbert Marcuse (omnämnt 10 gånger, med många citat). Men om det finns något brett i denna litteratur – framför allt i dess kritik av kapitalismen och dess nationalekonomiska överstepräster – så är det marxismen som satt tänder i den«. (Herlitz 1971, side 50).
 Nu er Galbraith også den eneste med tre henvisninger i litteraturlisten i Oprør fra Midten, men i mellemtiden er synspunkterne altså blevet så accepterede, at de kan danne udgangspunkt for en best-seller fra midten.

hel anden type mennesker end de, der normalt agerer i den danske økonomi og i den økonomiske teori.

Det er givetvis den helt centrale forskel på de her diskuterede bøger. I Oprør fra Midten stilles forfatterne overfor argumentet

»I kan nok så meget begrænse ejendomsretten og decentralisere magten, der er dog stadig dem der vil udnytte smuthullerne og rage så meget til sig som muligt. Medmindre I vil påstå at I har skabt et helt nyt menneske, – og det kræver vist en hård ensretning og indoktrinering.«

hvortil de svarer

»Måske snarere en uddoktrinering, og sådan en kan du også behøve. I et fattigt samfund, hvor der ikke er nok til alle, må det falde naturligt at kæmpe om goderne. Hvis kampen fortsætter i det rige samfund, må man da slutte at det er naturligt for mennesket at søge magt og besiddelse på andres bekostning, eller må man bare ikke konstatere at mennesket stadig er præget af en social eller usocial indstilling, som der ikke længere er noget økonomisk grundlag for?« (Oprør fra Midten, side 152).

Heroverfor står Lindbergs grundsynspunkt

»I al Almindelighed tør det vel siges, at Samfundsudviklingen gaar i Retning af, at de økonomiske Handlinger lægger Beslag paa en stadig mindre Del af Menneskenes Tid. Men heraf maa man ikke slutte, at selve Sporen til vore økonomiske Handlinger skulde blive en anden. Det er muligt, at Menneskeheden engang kan naa til et Stade, hvor de økonomiske Handlinger spiller en ganske underordnet Rolle – det vilde jo være naaet, hvis alle Behov kunde tænkes dækket ved Udfoldelse af et ganske ringe Arbejde – men det er ikke muligt, at økonomiske Handlinger kan udføres uden Selvtarv som den væsentlige Spore. Ethvert samfundsøkonomisk System, der ser bort fra Selvtarv, maa derfor indtil videre betegnes som hjemmehørende paa Øen Utopia.« (Magt I, side 14–15).

Dette grundsynspunkt finder Lindberg gennem sine historiske studier, der er ganske omfattende. De betyder imidlertid ikke, han ikke finder eksempler på, hvad han kalder kommunistiske samfund. Men sådanne samfund har kun været »levedygtige for så vidt de holdes sammen af en fælles religiøs Tro« (Magt II, side 8). Som det med den længste levetid nævnes »De mähriske Brødre« fra Böhmen, som eksisterede i 3 slægtled omkring 1536. Af disse var der til sidst 70 menigheder med hver indtil 1.000 brødre. Et samfund der åbenbart mindede meget om de utopiske samfund fra USA som Hans Aage har beskrevet (Aage 1971). Bortset fra sådanne specielle undtagelser hører kommunistiske samfund ifølge Lindberg til indenfor familien.

Dette forskellige grundsyn fører naturligvis til helt forskellige konklusioner. I Oprør fra Midten er fagforeninger en uting:

»Organisationens ledere er, for at sikre deres egen position, nødt til at opnå resultater der skaffer dem prestige hos medlemmerne. De store organisationers økonomiske styrke og autoritære opbygning fører gerne til konservative arbejdsformer og synspunkter: man vogter over hvad man har og søger at opnå mere ad de samme linier, især naturligvis højere lønninger.«
(Oprør fra Midten, side 53).

De bør derfor nedlægges, og det sker stille og fredeligt i idealsamfundet

»Ligesom for de gamle politiske partier er der sket en kraftig forskydning i organisationernes rolle. LO, som i 70'erne havde en betydelig politisk indflydelse (ikke mindst ved de generelle lønfastsættelser), beskæftiger sig nu kun med faglige og uddannelsesmæssige opgaver. Allerede i 80'erne stod det klart, at den nye samfundsstruktur og de nye produktionsformer ville overflødiggøre disse økonomiske interesseorganisationers oprindelige opgaver: det var kun på grund af de mange fast ansatte organisationsfolk, at det tog så lang tid at drage konsekvensen.«

(Oprør fra Midten, side 140).

Vil man – som begge bøger vil – øget lighed, er der derimod i Lindbergs forestillingsverden kun en vej, det er magtkampens vej:

»Tankemæssigt betragtet maa derfor ethvert Forsøg fra Arbejdernes Side paa at opnaa bedre Arbejdsvilkaar medføre en Kamp mellem Arbejderklassen og Arbejdsgiverklassen. Derfor er Klassekampen i samfundet uundgaelig «
(Magt I, side 291).

For Lindberg er fagforeninger og sammenhold om disse da alfa og omega for kampen for større lighed. På dette punkt er han fuldstændig uforsonlig:

»Derfor bliver det vigtigste Bud i Arbejderklassens Moral: Du maa aldrig blive Skruebrækker! Enhver Skruebrækker skal udsmides af alle Arbejderkredse med Niddings Navn – han skal være fredløs «
(Magt I, side 292).

Dette betyder imidlertid ikke at Lindberg er en tilhænger af ortodoks fagforeningspolitik. Han har et sikkert blik for, at det at aftale pengelønnen ikke kan være den centrale fordelingspolitiske mekanisme:

»De (Fagforeningerne) maa være klar over Forholdet mellem Løn og Varepris, og mellem Løn og Arbejdsgiveres Overskud.

Der kræves en ny Fagforeningspolitik, og den kan ikke føres uden Kendskab til disse Forhold. Vil man udtrykke den nuværende Situation i en enkelt kort og klar Sætning, saa kan man sige: Kampen mellem Arbej-

der og Arbejdsgiver staar ikke længere om Lønnen – men om Varepriserne.«
(Magt II, side 84).

Lindbergs grundsyn fører også til en ubetinget tilslutning til markedsmekanismen og de restriktioner den stiller. Dette gælder generelt:

»hvis Efterspørgslen efter et eller andet Gode stiger stærkt, saa maa Prisen forhøjes – eller ogsaa maa der rationeres! Men dette sidste bør undgaaes under almindelige Forhold. Den, der vil give den højeste Pris for Varen, skal have den. Der er ingen Fare ved at gennemføre denne Regel, naar blot ingen kan erhverve sig Indtægt uden ved eget Arbejde.«

(Magt II, side 24).

og som det fremgår af fortsættelsen også specielt for arbejdsmarkedet:

»Med andre Ord: Arbejdsfortjenesten vil stadig være undergivet Svingninger. Hvis dette ikke var Tilfældet, vilde det ikke være muligt at faa Arbejdskræfterne flyttet hen til de Omraader, som ikke alene Efterspørgslen (det vil sige Forbruget), men ogsaa ethvert økonomisk Fremskridt kræver. Med mindre man vil lade Flytningen foregaa ved Tvang! En Tvang, der baade rettes mod Fremstillere og Forbrugere!«

(Magt II, side 24).

Her er han i klar modsætning til Oprør fra Midten, der ikke vil vælge mellem markedsmekanismen og bureaukrati:

»Et oprør fra midten må både vende sig imod en profitstyret produktionsmåde og en bureaukratisk styringsmåde: begge dele er uforeneligt med kompromisløst demokrati.«

(Oprør fra Midten, side 14).

og som specielt for arbejdsmarkedet vil indføre fuldstændig ligeløn

»Det enkleste system at udligne indtægtsforskelle fra lønarbejde er at indføre samme løn for fuldtidsbeskæftigelse (for privat såvel som offentligt ansatte) – uanset beskæftigelsens art.

Dette bryder med princippet om udbud og efterspørgsel. Som tidligere nævnt har dette princip især ført med sig, at de mest interessante, udfordrende og afvekslende jobs normalt også giver de højeste lønninger (læger, tandlæger, ingeniører, chefer af mange slags, etc.). Der er vist ikke mange, der alvorligt tror på vanskelighederne ved at få disse arbejdsopgaver varetaget, selv om »det tyngende ansvar« ikke godskrives gennem ekstra høje lønninger.«

(Oprør fra Midten, side 155).

Dette er altså helt i modstrid med Lindberg, men det betyder ikke, at han er blind for, at lønninger ikke uden videre afspejler »et frit Kapløb mellem Mænd«. »De lærde« får en vis socialmagtindtægt, fordi ikke alle har lige muligheder for at få alle stillinger. I stedet for at forkaste markedsmekanismen, må man imidlertid fuldkommengøre den:

»Nu er Maalet ikke alene, at vi alle skal leve og arbejde, men også at der skal være frit Valg af Beskæftigelse. Arbejdsdelingen er hidtil sket ved Magt (Tvang), men Magt har ogsaa lagt Hindringer i Vejen for Arbejdets Deling! Fremtidens Maal maa da være, at Arbejdsdelingen bliver frivillig! Hvor Magt ellers vilde være nødvendig, maa der gives højere Løn. Selv om man herved skulde naa til, at Renovationsmanden fik større Indtægt end Bankdirektøren – hvad gjorde saa dette?« (Magt II, side 95–96).

Vil man da hindre urimelige lønforskelle må det ske via uddannelsessystemet:

»Når det gælder at bekæmpe de sociale Magtindtægter, saa sker det først og fremmest ved at faa Enhedsskolen gennemført, saaledes at ogsaa den højere Uddannelse til Ingeniører o. s. v. bliver gratis. Det gælder alt-saa først og fremmest, at Uddannelsen af Hjernearbejdere bliver gratis for alle, der har Lyst og Evner. Thi dette vil medføre, at Lønnen for Hjernearbejdere vil gaa ned.« (Magt II, side 27).

Udover den holdningsforskel er der utvivlsomt ogsaa en afgørende forskel i forudsætninger.

Lindberg kender og bruger al til rådighed stående samfundsvidenskabelig (specielt økonomisk) teori. Han kan ganske vist, som nævnt i indledningen, ikke lide alle økonomernes synspunkter, men han kender metoderne, og når han har brug for et redskab fra teorien, kan han bruge det. Det gælder f. eks. grænsenytteteorien:

»I dette Afsnit gaar jeg rent matematisk til Værks. Herved opnaar jeg at kunne drage Fordel af Læren om Grænsenyttens. Denne Lære kendte Karl Marx ikke, men enhver Sandhedssøger, der nu til Dags vil trænge ind i samfundsøkonomiske Spørgsmaal, kan ikke komme uden om den. Hvis Marx havde kendt Grænsenyttelæren, vilde »Das Kapital« have set anderledes ud og have været lettere forstaaelig for vor Tids Nationaløkonomer. Men de Slutninger, som man af »Das Kapital« maa drage om Udviklingen af det økonomiske Samfund, vilde ikke herved være blevet væsentlig andre.« (Magt I, side 68).

Lindberg stykker således sin opfattelse sammen ved brug af forskellige dele af den økonomiske teori. For ham går arbejdsværdilæren (som fortæller hvilke priser, der bør gælde hvis enhver skal have det fulde udbytte af sit eget arbejde) vel hånd i hånd med grænsenytteteorien påvisning af, at i en markedsøkonomi med privat ejendomsret, kan udbydere opnå urimelige fortjenester, blot fordi deres produkt for øjeblikket er sjældent. Grænsenytteteorien er således præcis en påvisning af uretfærdigheden i den kapitalistiske prisfastsættelse. »Grænsenyttelæren er Vareaagerens Teori«, som han skriver (Lindberg 1919, side 360).

Et tilsvarende fundament mangler Oprør fra Midten. Forfatterne viser meget lidt kendskab til økonomi. Der er som nævnt på trods af, at hele bogens model bygger på arbejdstyrede virksomheder intet spor af kendskab til den omfattende litteratur, der findes om arbejdstyrede økonomier.

Markedsmekanismen (d. v. s. teoribygninger af den type økonomer plejer at kalde generel ligevægtsteori, jvf. f. eks. Malinvaud, 1973) er der ingen dybere forståelse af. For eksempel skrives side 16:

»Det er gamle liberalistiske dogmer at alles vel er bedst tjent med at alle arbejder bedst muligt i egen interesse, og at den frie konkurrence og det frie forbrugsvalg (markedsmekanismen) sikrer den mest effektive produktion, hvilket naturligvis kun kan være rigtigt hvis alle faktisk arbejder i egen interesse (og ikke sælger deres arbejdskraft til andre), og hvis de frie konkurrenter på markedet er nogenlunde lige store og stærke.«

Citatet kan vanskeligt tolkes på anden måde end, at forfatterne ikke forstår de mekanismer (og deres forudsætninger), der i en markedsøkonomi kan generere optimalitet. Der nævnes to forudsætninger, hvoraf ingen er nødvendige, medens alle de centrale forudsætninger er unævnte.

En sætning som:

»Selv om både liberalisme og marxisme bygger på videnskabelige økonomiske teorier (forsåvidt som økonomiske teorier kan være videnskabelige).«
(Oprør fra Midten, side 15).

giver heller ikke tillid til, at forfatterne har noget naturligt forhold til hverken liberalisme, marxisme eller økonomisk teori.

4. Konklusion

Konklusionen af et studie af Lindbergs »Magt« fra 1933 og »Oprør fra Midten« må utvivlsomt være, at når der er så mange – som debatten om det humane ligevægtssamfund viser, der er – der interesserer sig for vort samfunds mest grundlæggende problemer, så bør der også være en del, der bruger tid og kræfter på at studere »Magt«.

Selv om Magt er tung læsning sine steder, er det grundigt og solidt arbejde, og ofte peges der på problemer, det også i dag er værd at tænke over.

Man kan kun beklage, at forfatterne til Oprør fra Midten ikke står på skuldrene af deres 45 år ældre forgænger. Havde de læst ham, ville de sikkert kunne have lært en del deraf, og det ville måske også have tilføjet visse af afsnittene i Oprør fra Midten et mere realistisk skær.

Litteraturhenvisninger

- Adler-Karlsson, G. (1977): *Nej til fuld beskæftigelse, ja til materiel grundtryghed*, København.
- Banke, N. (1976): Fire danske socialistiske skribenter, i *Danske Økonomer, Festskrift i anledning af Social-Økonomisk Samfunds 75 års jubilæum*, København.
- Boserup, M. (1974): *Vor voksende verden, om dommedagsfrygt, energiproblemer, vækst og befolkning*, København.
- Dich, J. S. (1973): *Den herskende klasse*, København.
- Gersfelt, T. (1974): Arbejderstyrede Økonomier, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, side 26-42.
- Hansen, K., L. Torpe (1977): *Socialdemokratiet og krisen i 30'erne*. Modtryk, Århus.
- Herlitz, Lars (1971): Marxism och instrumentalism, Häftan för Kritiska Studier, årg. 4, nr. 3.
- Krag, J. O. (1969): *Ung mand fra trediverne*, København.
- Lindbeck, A. (1970): *Det nye venstres politiske Økonomi*, Spektrums aktuelle.
- Lindberg, J. Kr. (1919): Dr. L. V. Bircks Værdilære, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 57, side 285-363.
- Lindberg, J. Kr. (1933): *Magt I-II, En bog om arbejdets ordning*, København.
- Malinvaud, E. (1972): *Lectures on Microeconomic Theory*, North Holland, Amsterdam.
- Meyer, N. I., K. Helweg Pedersen, Villy Sørensen (1978): *Oprør fra Midten*, København.
- Thorlund Jepsen, G. (1971): Negativ indkomstskat, *Socialt Tidsskrift, afdeling A*, årg. 47.
- Toftegaard, J. (1938): Jakob Kristian Lindberg, i *Dansk Biografisk Leksikon*, bind XIV, København.
- Westergaard, H. (1919): Læren om grænsenyttens, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 57, side 482-497.
- Zeuthen, F. (1934): Jak. Kr. Lindbergs bog om Magt, *Nationaløkonomisk tidsskrift*, bind 42, side 243-257.
- Aage, H. (1971): Utopiske samfund i USA i årene 1750-1900, *Økonomi og Politik*, årg. 45, nr. 1.